

Sâbiilikte İhtida ve Kültürlerarası Evlilik Problemi

The problem of conversion and intercultural marriage in the Mandaean religion

Şinasi Gündüz*

Öz

Sâbiiliğin geleneksel olarak din değiştirmeye ve diğer inançlardan kişilerle evlenmeye kapalı olduğu bilinmektedir. Bu gelenekte kişinin ancak soy yoluyla Sâbiî olabileceği vurgulanmakta ve bu nedenle misyonerlik çalışmalarına izin verilmemektedir. Bu geleneksel yaklaşımın hem kendi inançları üzerine akademik araştırmalar yapan çeşitli Sâbiî akademisyenleri hem de Sâbiî toplumunun ezici çoğunluğu tarafından kabul edildiği bilinmektedir. Bununla birlikte günümüzde bazı bilim insanları ve Sâbiî toplumunun belirli üyeleri, başka kültürel çevrelerden gelen insanların Sâbiî inancına kabul edilebileceğini savunarak zaman zaman bu geleneksel anlayışa karşı çıkmaktadırlar. Diasporada yoğun bir sekülerleşme ve asimilasyon baskısı altında olan Sâbiî cemaatinin giderek kan kaybettiği, âdeta yok olmaya yüz tuttuğu ve özellikle ABD ve Avrupa ülkelerindeki Sâbiî gençlerin zaman zaman farklı çevrelerden evlilik yapma isteklerinin cemaati bu konularda bir çıkış yolu aramaya ittiği de bilinmektedir. Bu doğrultuda bazı araştırmacılar ve yanı sıra bazı Sâbiî din adamları, çeşitli Sâbiî kutsal metinlerinde yer alan Anuş Uthra ve Meryey hikâyeleri gibi anlatıların tarihin derinliklerinde kalmış ve mitolojik unsurlar taşıyan anlatılar olsa da din değiştirmeye olasılığı için birer referans olarak kullanılabileceğini öne sürmektedir. Bu şekilde, geleneksel yaklaşımın dışında, en azından bu tür evliliklerden doğan eş ve çocukların Sâbiî cemaatinden dışlanmasına ilişkin mevcut sorunun çözülebileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada, Sâbiilikte farklı inanç gruplarından kişilerle din değiştirmeye ve evliliğin mümkün olup olmadığına ilişkin bu tarz güncel tartışmalar ele alınmakta ve bu tartışmalarda referans olarak kullanılan argümanlar analiz edilmektedir. Sâbiî olmanın sadece soya bağlı olduğu ve Sâbiî dinine göre dışarıdan evliliğin caiz olmadığı yönündeki geleneksel görüşün aksine Sâbiî toplumunun özellikle diasporada karşılaştığı sosyal koşulların ve sorunların öne sürülen argümanlarda etkili olduğu savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sâbiilik, ihtida, kültürlerarası evlilik, diaspora, Anuş Uthra, Meryey

Abstract

The Mandaean religion is traditionally known to be closed to conversion and marriage with people of other faiths, emphasising that one can only become a Mandaean by descent, and therefore does not allow missionary work. It is known that this traditional approach is accepted both by various Mandaean scholars who conduct specialised research on their religion and by the overwhelming majority of the Mandaean community. However, some scholars as well as some specific members of the Mandaean community have occasionally challenged this traditional understanding, arguing that people from other cultural environments might be accepted by the Mandaean religion. It is also known that the Mandaean community, which is under intense secularisation and assimilation pressure in the diaspora, is gradually losing blood and almost disappearing, and the Mandaean youth's desire to marry from different circles from time to time, especially in the USA and European countries, pushes the community to seek a way out in these issues. In this direction, some scholars, as well as some Mandaean clergymen, suggest that such narratives from various Mandaean sacred texts as the stories of Anush Uthra and Meryey, which have mythological elements, even though they have remained in the depths of history, could be used as a reference for the possibility of conversion. In this way, it is thought that at least

* Sorumlu Yazar: Şinasi Gündüz (Prof. Dr.), İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: sgunduz@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0003-3393-7302

Atf: Gündüz, Şinasi. "Sâbiilikte İhtida ve Kültürlerarası Evlilik Problemi." *darulfunun ilahiyat* 36, 2 (2025): 293–312. <https://doi.org/10.26650/di.2025.36.1.1683805>

the current problem of the exclusion from the Mandaean community of spouses and children born from such marriages can be resolved, apart from the traditional approach. This study discusses the current debates on the possibility of conversion and marriage with people from different faith groups in the Mandaean religion and analyses the arguments used as a reference in these debates. It is argued that the social conditions and problems faced by the Mandaean community, especially in the diaspora, are effective in the arguments put forward in contrast to the traditional view that being a Mandaean is only dependent on lineage and that according to the Mandaean religion, intercultural marriage is not permissible.

Keywords: Mandeans, conversion, intercultural marriage, diaspora, Anush Uthra, Mervey

Extended Summary

There is no homogeneous attitude among the belief systems known as “Gnostic traditions” in terms of conversion, missionary activity, and intercultural marriage. While some favour missionary activities and intermarriage, others oppose it, limiting religious affiliation to birth or descent. The Gnostic traditions’ attitudes towards conversion and missionary activity are somehow related to their approach in the context of the doctrine of election. Adherents of almost all Gnostic traditions accept themselves as the chosen people. In most Gnostic belief systems, including the Mandaean religion, being elected is related to lineage and privilege over others. While in the Gnostic traditions such as Manichaeism, election is only related to adherence to the message of gnosis, the message/teaching of truth and salvation, and there is therefore no election based on adherence to a particular pure lineage, the others such as Mandaism relates the election to a particular pure lineage. Throughout history, the Mandaean tradition has been characterised by its inward-oriented nature in terms of its message of truth and salvation, and has traditionally distanced itself from conversion, missionary work, and intercultural marriage. The overwhelming majority of the Mandeans maintain the traditional belief that the Mandaean tradition is a belief system that continues through descent. Accordingly, those who are not born to a Mandaean mother and father, or who somehow have only a Mandaean mother or father, are not considered to be Mandaean. The Mandeans believe that this understanding, to which they traditionally adhere, is supported by both the centuries-long practice of the Mandaean religion from the past to the present and the texts in their sacred scriptures that refer to this tradition. In line with this traditional acceptance, the Mandaean tradition appears as an ethnocentric religion based on ethnic identity in terms of religious affiliation. The Mandeans consider themselves the first people on earth, “sons and daughters of light” descended from the cosmic hidden/secret Adam. In fact, the Mandaean tradition holds that the Mandeans and non-Mandeans have two different origins. According to the Mandaean scriptures, the Mandeans, the people of *Mshunai Kushta* (heaven), are the products of the first creation; the other peoples are of the second creation. This second creation is an event that occurs through the intervention of demonic forces. Accordingly, with the sacred origin narratives in Mandaean mythology, one based on the period of the first creation of man and the other on the aftermath of

Noah's flood, the Mandaeans distinguish themselves from others in terms of origin as a chosen people who possess the knowledge of truth (*kushta*). With this origin myth, they emphasise that their precedency is also an election in terms of lineage. It can be argued that the Jewish tradition has an influence on this conception of lineage as being elected and the identity of religious identity and ethnic identity in the Mandaean tradition. In the sacred scriptures, the Mandaeans are called to stay away from the others, called by names such as "the darkness", "the twelve gate houses", "the Jews" and "the Chaldeans", and their food and drink, not to mix with them, and not to befriend them. This rule of not mixing with and avoiding non-Mandaeans also includes not marrying them. Accordingly, today, Mandaism is traditionally closed to conversion and marriage with people of other faiths. It is emphasised that one can only become a Mandaean through lineage and therefore missionary work is not allowed. Although this is the general opinion of today's Mandaean community, it is seen that different views have been discussed recently, especially among some members of the community living in the diaspora. It is known that some academic circles prominent in Mandaean studies have recently supported the critical approach of the Mandaean community against this traditional attitude of being closed to conversion in the context of the doctrine of election in Mandaism. In this regard, it is argued that certain statements in the Mandaean scriptures allow for the possibility that, at least in a certain period of history, Mandaism permitted conversion and marriage with people of different religions. Among the narratives in the Mandaean scriptures that have been discussed in this regard, some narratives about Manda d Hayye (Knowledge of Life) revealing himself to all human beings, a narrative about Anush Uthra spreading the message of truth among the Jews and gaining believers from them, and the story of Meryey (Mary) are particularly noteworthy. It has been argued that these narratives may be evidence for the inclusion of conversion in the early Mandaean tradition. For example, the story of Meryey is taken as an example of the transition from Judaism to Mandaism, and it is emphasised that the text about Meryey tells that Yahia Yuhana (John the Baptist) preached his faith to the Jews and that there were those among the Jews who followed his invitation, as in the case of Meryey. Furthermore, the statement in some Mandaean texts about marrying "those who identify themselves with the people of Left" may also be considered as evidence for intercultural marriage. On the other hand, it is noteworthy that various Mandaean writers adhere to the traditional teaching that Mandaism is completely closed to marriage with non-Mandaean persons. These authors dispute the notion that such narratives in the Mandaean scripture allow for conversion and intercultural marriage. They argue that the narratives of Manda d Hayye revealing himself to the entire human race, Anush Uthra converting the Jews to the doctrine of truth, and Meryey's submission to John do not imply, as has been claimed, that the Mandaean sources allow for conversion. Considering their context within the text, they interpret these narratives as examples of bringing the message of truth together with the Mandaeans, especially the reintroduction of sinful Mandaeans to the message of truth. According to them, the text about taking

daughters from those identified with the people of the Left does not speak of marriages with non-Mandaeans, but of marital relations with sinful Mandaeans who mixed with non-Mandaeans and identified with them. Considering the texts and arguments on the subject of conversion and intercultural marriage in Mandaism, it is clear that the Mandaeans generally adhere to the traditional teaching that one can only become a Mandaean by being born to a Mandaean mother and father and that marriage with non-Mandaeans is strictly forbidden. However, it is noteworthy that some Mandaeans living in the diaspora, especially in the USA and western European countries, have recently expressed different opinions from the main body of the Mandaean tradition on the subject of conversion and marriage. Both the pressures on the Mandaeans living in the diaspora in the context of assimilation and missionary activities of different religions and the desire of some Mandaeans from time to time to establish a marriage relationship with non-Mandaeans make it necessary to question the traditional understanding on this issue. They believe that there is a social-historical background to the traditional lack of a favourable view of conversion in Mandaean history, and that the Mandaeans, who had been favourable to conversion until roughly the period of Islamic domination, sought to protect themselves during the period of dominant Islamic rule, and therefore the community tried to close itself off from external influences as much as possible, and thus a widespread understanding prevailed among the community that Mandaism was only possible through birth to a Mandaean mother and father. In this study, it is emphasised that the traditional approach of Mandaism, which is closed to conversion and intercultural marriage and that one can only become a Mandaean by descent, is still accepted today both by various Mandaean writers who conduct specialised research on Mandaism and by the overwhelming majority of the community. However, it is pointed out that the fact that Mandaism, which is under intense pressure of secularisation and assimilation, especially for those living in the diaspora, is almost disappearing due to this closed structure, and the desire of Mandaean youth, especially in the USA and Europe, to marry from different circles from time to time, has forced the community to seek a way out in these issues. In this regard, some scholars, as well as some Mandaean clerics, argue that narratives in various Mandaean sacred texts, such as the stories of Anush Uthra and Meryey, can be used as references for the possibility of conversion, even though these narratives are deep in history and have mythological elements.

Giriş

Her inanç sisteminin ihtida ve kültürlerarası evlilik konusuna kendi teolojisinden ve din anlayışından hareketle yaklaştığı, özellikle “evrensel dinler” olarak sınıflanan ve ihtidaya açık olan İslam, Hristiyanlık ve Budizm gibi dini gelenekler karşısında “milli dinler” ve “kabile dinleri” olarak nitelenen yapıların ihtidaya ve kültürlerarası evliliklere genelde daha kapalı bir yapı arz ettiği bilinmektedir. İhtida, misyonerlik ve dış evlilikler konusunda “Gnostik gelenekler” olarak bilinen inanç sistemleri arasında da homojen bir yapı olmadığı görülmektedir. Gnostik dinler¹ olarak nitelenen Sâbilik ve Maniheizm yanında Valentinianizm, Marsionculuk ve benzeri erken dönem çeşitli Hristiyan akımlar gibi inanç sistemleri arasında farklı dinlere ve geleneklere mensup insanların dine kabul edilmeleri ve bunlarla evlilik ilişkisi kurulması hususunda farklı yaklaşımlar olduğu bilinmektedir. Bazıları dışarıdan ihtidaya, dinin tebliğine ve dış evliliklere yer verirken bazıları buna karşı çıkmakta, dinsel aidiyeti yalnızca belirli bir soya bağlı olma ya da doğumla sınırlamakta ve diğerleriyle evliliğe karşı çıkmaktadır.

Gnostik geleneklerin ihtida ve misyonerliğe dair tutumlarında seçilmişlik öğretisi bağlamındaki yaklaşımları etkili gözükmektedir. Tüm Gnostik gelenekler hakikat ve kurtuluş bilgisine (gnosise ya da hikmet/marifet bilgisine) tabi olanlar olarak müntesiplerini “seçilmişler” olarak diğerlerinden ayırtmaktadır. Çoğu Gnostik inanç sisteminde bu seçilmişlik aynı zamanda soy olarak da bir seçilmişliği ve diğerlerine göre ayrıcalıklığı içermektedir. Örneğin Setian gnostisizmi olarak sınıflanan Gnostik akımlarda Gnostikler Âdem’in oğlu Şit’in soyundan gelen ve hakikatin farkında olan saf halk olarak görülmüştür. Buna göre hakikat ve kurtuluş bilgisi kesintisiz olarak Şit nesli tarafından sahiplenmiş ve sürdürülmüştür.² Sâbilikte de Sâbiilerin Nuh tufanı sonrası Nuh ile karısı Anhurayta’nın (Nurayta) seçkin nesli oldukları düşünülmüştür.³ Bu doğrultuda gerek Setian Gnostikleri gerekse Sâbiiler, hakikat bilgisi izleyicileri olarak soy olarak da saflıklarını korumuş olan seçilmiş bir nesil oldukları kanaatindedirler.

- 1 Gnostik dinler nitelemesi, genel olarak hakikat ve kurtuluş öğretisinde gnosis (kurtarıcı hikmet, marifet bilgisi) öğretisine, ilahi alem ve maddi alemde somutlaşmış süfli alem düalizmine, ilahi alemde düşüş tasavvuruna ve ruhun ilahi alemde maddi alemde ve bedende hapishane hayatı yaşayan ve ancak gnosis aracılığıyla kurtulacak olan bir cevher olduğu inancına yer veren dini gelenekler için kullanılmaktadır. Erken dönem Hristiyan Gnostik akımları gibi yapıların zamanla etkinliğini kaybetmesine karşı özellikle Sâbilik ve Maniheizm gerek kurumsal yapıları gerekse zengin dini literatürleriyle Gnostisizmin tipik temsilcileri olarak İslam’ın egemen olduğu dönemlere kadar varlıklarını sürdürmüştür. İslami dönemde Maniheizm’in zamanla müntesiplerini kaybetmesine karşılık Sâbilik bugün de hâlâ varlığını devam ettirmektedir.
- 2 Bkn. K. Rudolph, *Gnosis: the Nature and History of an Ancient Religion*, tr. R. McL. Wilson, (Edinburgh: T.&T. Clark 1983), 135 vd.
- 3 E.S. Drower, *The Mandaean of Iraq and Iran. Their Cults, Customs Magic Legends and Folklore*, (Oxford 1937), 93.

Diğer taraftan en azından bir zamanlar evrensel bir dünya dini olma iddiasında olan Maniheizm gibi Gnostik geleneklerde ise seçilmişlik yalnızca hakikat ve kurtuluş mesajı/öğretisi olan gnosis mesajına bağlı olmayla ilişkilidir; belirli bir saf soya bağlılığa dayalı bir seçilmişlik söz konusu değildir. Maniheizm'in bu yaklaşımının Mani'nin içerisinde yetiştiği Hristiyan geleneğinden bir etkileşim olduğu⁴ ve bu çerçevede Mani'nin gnostik inançlarını tıpkı Hristiyan geleneğinde olduğu gibi evrensel düzlemde yaymaya çalıştığı söylenebilir. Nitekim Mani'nin öğretilerine dayandırılan Maniheizm, üçüncü yüzyıldan itibaren bu doğrultuda bir misyonerlik dini şeklinde yapılandırılmıştır. Hakikat mesajını evrensel anlamda insanlara ulaştırılması gereken bir öğreti olarak kabul eden ve ancak bu mesaja inanıp bağlanmakla kurtuluşun mümkün olacağını düşünen Mani,⁵ henüz yaşamı esnasında öğretilerini dört bir tarafta yaymak amacıyla öğrencilerini organize etmiştir. Böylelikle Mani sonrası dönemde Maniheizm hızla yayılmış ve miladi 4. yüzyıldan itibaren Kuzey Afrika ve Anadolu'dan Balkanlara kadar geniş bir coğrafyada Hristiyanlığın en büyük rakibi haline gelmiş, 8. yüzyılda Doğu Türkistan'da Uygurların resmi dini ilan edilmiştir.⁶

Öte yandan Maniheizm'in aksine Gnostik geleneğin dikkat çekici bir temsilcisi olarak günümüze kadar varlığını sürdüren Sâbiilik ise tarih boyu hakikat ve kurtuluş mesajına sahip olma açısından içe dönük yapısıyla dikkati çekmektedir. Sâbiilik bu doğrultuda geleneksel olarak ihtidaya, misyonerliğe ve dış evliliğe mesafeli durmuştur. Nitekim günümüzde de Sâbiilerin kahir çoğunluğu, Sâbiiliğin soya çekim yoluyla devam eden bir inanç sistemi olduğu yönündeki bu geleneksel kanaati sürdürmektedirler.⁷ Buna göre Sâbiî olmak ancak Sâbiî bir anne ve babadan doğmakla mümkündür. Bu durumda Sâbiî bir anne ve babadan doğmuş olmayanların ya da bir şekilde yalnızca annesi ya da babası Sâbiî olanların Sâbiî olarak kabul edilmeleri söz konusu değildir.

4 Mani'nin vaftizci özellikleriyle ön plana çıkan Elkasay mezhebine tabi bir ailede yetiştiği hatta babasının (Fatik, Pattaikos) bir din adamı olduğu söylenmektedir. Bkn. S.N.C. Lieu, *Manichaeism in the Later Roman Empire and Medieval China A Historical Survey*, (Manchester University Press 1985), 28 vd.

5 Bu arada Maniheizm'in dinin temel kurallarına riayet ve hakikat öğretilerine yakınlık ve uzaklık bakımından kendi cemaatini de ikiye ayırdığı, böylelikle Maniheist cemaatin her türlü cinsellikten uzak durma, et yememe ve dünyevi işlerden uzak durma şeklindeki üç mühür ilkesine bağlı kalmak suretiyle ruhban yaşamı süren "seçkinler" ile bu kurallara riyeti gözetmeyen "dinleyiciler" olarak ikiye ayırdığı da bilinmektedir.

6 Bkn. M. Alıcı, *Işığın Elçisi Mani ve Gnostik Düşüncesi*, (İstanbul: Divan 2018), 117-118.

7 Ş. Gündüz, *Sâbiîler Son Gnostikler*, üçüncü baskı, (İstanbul: Vadi 2016), 214. Bu geleneksel görüşte olan çağdaş Sâbiî araştırmacılar için örneğin bkn. B.H.S. Nasoraia, *The Mandaean Gnostic Religion: Worship Practice and Deep Thought*, (New Delhi: Sterling 2021), 11; K. Abak, *Mandaism: Ancient Gnostic Religion; Living Religious Faith*, PhD Thesis, (Flinders University Faculty of Education, Humanities and Law, 2018), 46.

Sâbiiler geleneksel olarak bağlı oldukları bu anlayışın hem geçmişten günümüze Sâbiiliğin yüzyıllar boyunca süregelen pratik uygulamasından hem de kutsal kitaplarında bu geleneğe referans oluşturan metinlerden hareketle desteklendiği kanaatinde dirler. Sâbiî kutsal metinleri bu bağlamda gözden geçirildiğinde, Sâbiilerin yabancılarla karışmamalarına, onlardan uzak durmalarına ve kutsal metinlerini onlara açmamalarına dair çeşitli ifadeler dikkati çekmektedir.

1. Sâbiilikte Soy Olarak Seçilmişliğe Yönelik Köken Mitosları

Kur'an'da üç ayette ismen kendilerinden bahsedilen⁸ ve Arap komşuları tarafından Sâbiî (Subbâ, Subbî) olarak adlandırılmakla birlikte kendileri için Mandaye (bilenler) ve Nasuraye (gerçeği koruyup gözetenler) isimlerini kullanan Sâbiilerin kutsal metinlerinde Sâbiî olmayanlarla ilgili çeşitli isim ve nitelemeler bulunur. Bunlar arasında “karanlık”, “sol halkı”, “on iki kapı evleri” ve “Keldaniler” gibi isimler özellikle dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra Müslümanlar için “Araplar”,⁹ Yahudiler için “Yahutayya”¹⁰ gibi isimlendirmeler de bulunur. Bunlardan *yahutayya* teriminin Ginza'da dini bir grup olarak Yahudileri kastetmesi yanında genelde inanmayanları, hakikatten ayrılığı ve farklılığı kasteden bir bağlamda kullanılıyor olması dikkati çeker. “Yahudi halkından halklar ve diller ortaya çıktı.”¹¹ denilerek Sâbiiliğin dışındaki tüm farklı yolların, dinlerin ve dillerin Yahudilikten zuhur ettiği belirtilmektedir.¹² Böylelikle Yahudilik terimi tüm hata, günah ve sapkınlıkla özdeşleştirmektedir.

Sâbiilerce “zamanın başlangıcından beri süregelen”¹³ bir gelenek olarak nitelenen Sâbiilik, bu geleneksel kabul doğrultusunda dinsel aidiyet açısından etnik kimliği esas alan etnosentrik bir din olarak karşımıza çıkmaktadır. Sâbiiler kendilerini kozmik gizli/sırlı Âdem'den türeyen “ışığın oğulları ve kızları” olan

8 Bakara, 2/62, Mâide, 5/69, Hac, 22/17.

9 Kolasta, 357 (E.S. Drower, (tr.), *The Canonical Prayerbook of the Mandaean*, (Leiden 1959), 251).

10 Bkn. E.S. Drower, R. Macuch, *A Mandaic Dictionary*, (Oxford 1963), 184.

11 Ginza Right, ii, 46 (M. Lidzbarski, (tr.), *Ginza der schatz oder das grosse Buch der Mandäer übersetzt und erklärt*, (Göttingen 1925), 43).

12 Sâbiî kutsal metinlerinde farklı ulusların ve dillerin ortaya çıkışı ve böylelikle kötülüğün yaygınlaşması tarihsel olarak başka halklarla da ilişkilendirilir. Örneğin Haran Gaveyta'da İslam'ın egemen olduğu dönem için de böyle bir niteleme görülür: “Bu Arap çağında bütün kötü yaratıklar kötü ayrık otları gibi çoğalacak... halklar, uluslar ve diller dağılacak, ölçüsüz ve sayısız olacak...” E.S. Drower, (tr.), *Haran Gawaita and tha Baptism of Hibil Ziwa*, (Vatican City 1953), 19.

13 Nasoraia, *The Mandaean Gnostic Religion: Worship Practice and Deep Thought*, 3.

yeryüzündeki ilk halk olarak kabul etmektedirler.¹⁴ İlk insan Âdem'in ilahi elçi Manda d Hayye (ya da Hibil Ziva) tarafından eğitilip hakikat mesajıyla, yani *manda* ile buluşturulması¹⁵ ile hakikat mesajının Âdem'in çocukları Hibil, Şitil ve Anuş aracılığıyla sürdürüldüğüne ve Sâbiîlerin bunların saf nesli olarak kimliklerini bu zamana kadar koruduklarına inanmaktadırlar.

Sâbiî kutsal metinleri Hibil, Şitil ve Anuş'u sağlıklı ve sağlam bir soyun çocukları, kılıçla, ateşle ve su ile yok olmayan varlıklar olarak nitelemektedir.¹⁶ Sâbiî geleneğine göre Âdem'den itibaren süregelen insanlık tarihinde insanlığı helak eden üç katastrofik olaydan da bu saf nesil korunarak varlığını devam ettirmiştir. Bu helak hadiselerinden ilkinde insanlık kılıçla, ikincisinde ateşle, üçüncüsünde ise su ile yok edilmiş, her üç afetten de yalnızca birer çift hayatta kalmış ve insanlık bundan tekrar çoğalmıştır:

Bu Âdem'e verilen ilk öğretiler. ... Daha sonra dünya kılıç ve salgın hastalıklarla yok edilecek. ... Sonra geride Râm, erkek, Rûd, kadın kalır; onlara bu dönemin başı denilir. Sonra dünya sizden yenilenecek, uyanacak, dünya çoğalacak. ... Âdem'den Râm ve Rûd'a kadar otuz nesil vardır. ... Sonra dünya ateşle yok edilecek. Şurbay, bir erkek ve Şarhabel, bir kadın kalacak. ... Sonra dünya yeniden uyanır ve çoğalır. Râm ve Rûd'tan Şurbay ve Şarhabel'e kadar yirmi beş nesil vardır. Sonra Şurbay ve Şarhabel'den sonra dünyayı bir tufan vuracak. Geride gemideki Nuh ve Nuh'un oğlu Şem (Şum) kaldı. Tüm dünya su ile yok olur, ... Şurbay ve Şarhabel'den Nuh'a on beş nesildir.¹⁷

Sâbiî geleneği soy olarak Sâbiîlerle Sâbiî olmayanların iki farklı kökene dayandığı kanaatindedir. İnsanlığın geçmiş tarihine yönelik Ginza'daki yukarıdaki anlatıdan hareketle Sâbiîlerin Nuh tufanı sonrası diğer insanlardan ayrıldıklarına inanılmaktadır. Buna göre Sâbiîler tufandan kurtulan Nuh ile eşi Anhurayta'nın oğlu Şem'in (Sam) soyundan gelen nesildir. Diğer halklar ya da Sâbiî olmayan diğer insanlar ise başka bir soydan, Nuh ile Nuh'un karısı kılığına girerek onu kandırıp ilişkiye girerek bundan hamile kalan kötü dişil varlık Ruha'nın çocuklarının soyundan gelmektedir. Nuh'u kandırarak ondan hamile kalan kötü ruh Ruha¹⁸, bu ilişkiden Ham, Yam ve Yafet'i doğurmuştur. Bunlar Sâbiî olmayan halkların atalarıdır. Buna dair Sâbiî geleneğindeki bir anlatı şöyledir:

14 Bkn. B.H.S. Nasoraia, "The Mandaeans: writings, ritual and art", ed. G.W. Trompe, *The Gnostic World*, (Routledge 2018), 187-199.

15 Gündüz, *Sâbiîler Son Gnostikler*, 34-36.

16 Kolasta 8 (Drower, *The Canonical Prayerbook of the Mandaeans*, 6).

17 Ginza Right, i, 26-27 (Lidzbarski, *Ginza*, 27-28).

18 Ruha, Sâbiî kaynaklarında ilahi âlemden atılmış kötü karakterli bir dişil varlık olarak nitelenir. Bkn. Gündüz, *Sâbiîler Son Gnostikler*, 111-112.

Ruha öne çıktı, Nuh'u gördü ve onun karısının görünümüne büründü. Onu (*Nuh'u*) 'Ben Anhurayta, senin karın' diyerek selamladı ve Nuh onu aldı ve o (*Ruha*) hamile kaldı, üç oğul, Ham, Yam ve Yafet'i doğurdu. Bunlar insan ırkının babalarıydı; Ham siyahilerin, kölelerin babası, Yam, beyaz halkların, İbrahim'in ve Yahudilerin, Yafet de çingenelerin (Kavliyah). Fakat Sam ve karısı Anhar, Mandenlerin atasıdır.¹⁹

Diğer taraftan Sâbiî kutsal metinlerinden Divan Abatur ise Sâbiîlerle Sâbiî olmayanların köken farklılıklarına dair başka bir anlatıya yer vermektedir. İslami dönemde derlenmiş olan bu metne göre Mşunay Kuşta (cennet) halkı olan Sâbiîler ilk yaratılışın ürünleridir. Diğer halklar ise ikinci yaratılışın ürünleridir. Bu ikinci yaratılış şeytani güçlerin müdahalesiyle gerçekleşen bir hadisedir.²⁰ Metne göre maddi alemin ve insanın yaratıcısı olan Ptahil'in ilk yaratmasından sonra diğerleri, yani kötü güçler devreye girmiş ve ikinci yaratılışı gerçekleştirmişlerdir. Bu ikinci yaratılıшта Sâbiî olmayanlar ortaya çıkmışlardır:

Ptahil Abatur'a konuşur ve şöyle der: İlk yaratılış Mşunay Kuşta'ya aitti, ikinci yaratılış ise onlarınkiydi. Bu (ikinci) yaratılıştan çeşitli halklar ve uluslar ortaya çıktı; diller yaratılır, farklı lisanlar yükselir. Onlar camiler diktiler ve yalancı peygamberlere tapındılar; onlardan bazıları ise ateşe tapınır, bazıları güneşe tazimde bulunur ve bazıları Haç diker.²¹

Dikkat edileceği üzere birisi Nuh tufanı sonrasını diğeri ise insanın ilk yaratılışı dönemini esas alan bu kutsal köken anlatılarıyla Sâbiîler kendilerini hakikat (*kuşta*) bilgisini sahiplenen seçilmiş bir halk olarak köken itibarıyla da diğerlerinden ayırmaktadırlar. Bu köken mitosu ile kendilerine yönelik seçilmişliğin aynı zamanda soy itibarıyla da bir seçilmişlik olduğunu vurgulamaktadırlar. Onlara göre kendileri Ptahil tarafından yaratılan Âdem'le Havva'nın soyundan kesintisiz bir şekilde gelen bir halk iken diğer insanlar yani Sâbiî olmayanlar ya Âdem'in yaratılışı sonrası şeytani güçlerin müdahalesiyle ya da Nuh tufanı sonrası Nuh'u aldatarak onunla birleşip hamile kalan kötü/şeytani dişil güç Ruha aracılığıyla türeyen neslin devamıdır. Bu anlayış doğrultusunda Sâbiî geleneğine göre yalnızca Sâbiîler Âdem'den itibaren ilahi varlıklardan alınan hakikat mesajını, yani *manda'yı* nesilden nesle bozulmadan aktaran bir halk olarak görülürken diğerleri insanlık tarihinde bir kırılmanın, neslin bozulmasının ürünü olarak değerlendirilir.

Sâbilikte geleneksel olarak dini kimlikle etnik kimliğin özdeşliğine dair bu tasavvurun Yahudi geleneğinin bir etkisi olduğu tartışılabilir. Zira Sâbiîliğin kökenine ve erken dönem tarihine yönelik çalışmalar bu geleneğin kendisini Filistin bölgesinde

19 Drower, *The Mandaean of Iraq and Iran. Their Cults, Customs Magic Legends and Folklore*, 261.

20 Bkn. E.S. Drower, (tr.), *Diwan Abatur or Progress Through the Purgatories*, (Vatican City 1950), 16 n. 3.

21 Drower, *Diwan Abatur or Progress Through the Purgatories*, 16.

Hız. Yahya'nın mesajı ile irtibatlandırdığını, her ne kadar Yahudiliğe karşı birçok polemik üretmiş olsa da Yahudilikten birçok unsur taşıdığını ortaya koymuştur.²² Bu nedenle etnosentrik din anlayışı doğrultusunda bir seçilmişlik inancının Yahudiliğe paralel bir şekilde Sâbiîlikte de sürdürüldüğü düşünülebilir.

2. İhtida ve Dış Evliliğe Dair Yaklaşımları

Ginza'da Sâbiîler “karanlık”, “on iki kapı evleri”, “Yahudiler” ve “Keldaniler” gibi isimlerle anılan ötekilerden ve onların yiyecek ve içeceklerinden uzak durmaya, onlarla karışmamaya, onları dost edinmemeye çağrılmaktadır:

Onlarla olmayın, onların yemeklerini yemeyin ve onların içeceklerini içmeyin. Onlara karışmayın, ... Sözlerinde durmayan Yahudilere karışmayın.²³

Kötülük hususunda bilgiç olan kötü birini görürseniz ondan uzak durun, onun bilgiçliğinden bir şey almayın, onun işlerinden hiçbir şey yapmayın ve onun yolundan yürümeyin.²⁴

Tamamıyla pis ve iğrenç olan On iki kapı evlerinden yemeyin ve içmeyin.²⁵

Kötülere, putlara, suretlere tapınanlardan kendini uzak tut, onun dostu olma.”²⁶

Kahinlere ve yalancı Keldanilere gitmeyin, zira kahinler ve Keldaniler karanlıkta oturur.²⁷

Sâbiî olmayanlarla karışmama, onlardan uzak durma onlarla evlilik yapmamayı da içerir. “Onlardan kadın almayın” denilerek²⁸ Sâbiîlerin Sâbiî olmayanlardan hem kız/kadın almaları yasaklanırken hem de aşağıdaki alıntıdan anlaşılacağı üzere onlara kız vermelerine de karşı çıkılarak onlar Sâbiî olmayanlarla evlilik yapmaktan sakındırılmaktadır:

Kim kızını on iki kapıya gönderirse, yas ve ağıt içinde bırakılacak,
Yas ve ağıt içinde oturtulacak ve onun başına karanlığın çelengi konacak

...

Ve ateş kırbaçlarla kırbaçlanacaktır.²⁹

Sâbiî olmayanlarla ilişkilere, onlarla evlilik yoluyla akrabalık tesis etmemeye yönelik kutsal metindeki bu yaklaşımdan hareketle Sâbiîler, Sâbiîliğin ihtidaya ve dış evliliklere kapalı olduğuna dair bu geleneği sıkı sıkıya sahiplenmişlerdir.

22 Bkn. Ş. Gündüz, *The Knowledge of Life: The Origins and Early History of the Mandaeans, and Their Relation to the Sabians of the Qur'an and to the Harranians*, (Oxford University Press 1994), 68-71.

23 Ginza Right, ii, 46 (Lidzbarski, *Ginza*, 1925, 43).

24 Ginza Right, i, 20-21 (Lidzbarski, *Ginza*, 22).

25 Ginza Right, i, 18 (Lidzbarski, *Ginza*, 20).

26 Ginza Right, i, 15 (Lidzbarski, *Ginza*, 17).

27 Ginza Right, ii, 38 (Lidzbarski, *Ginza*, 37).

28 Ginza Right, ii, 46 (Lidzbarski, *Ginza*, 43).

29 Ginza Right, xv, 301 (Lidzbarski, *Ginza*, 298-299).

Ayrıca onlar, kutsal kitaptaki bu referanslardan başka Sâbiî tarihinde dışarıdan birisine Sâbililiğin tebliğ edildiğine ya da dışarıdan birisinin Sâbiî olarak cemaate dahil olduğuna dair bir örneğin de olmadığı kanaatindedirler. Onlara göre “her zaman var olmuş olan ve sonuna kadar da var olacak özel bir halk”³⁰ olan Sâbililik, etnik kimliğe dayalı bir dinsel gelenektir. Sâbiî olmak için Sâbiî bir ailede doğmak şarttır, dışarıdan birisinin Sâbiî olması ve bir Sâbiînin Sâbiî olmayan birisiyle evliliği mümkün değildir.

Aşağıda ele alacağımız gibi son dönemlerde özellikle diasporada yaşayan bazı cemaat üyeleri arasında farklı görüşler tartışmaya açılmış olsa da günümüz Sâbiî cemaatinin genel kanaati bu yöndedir. Sâbiî tarihi ve teolojisi konusunda akademik çalışmalarıyla ön plana çıkan çeşitli Sâbiî araştırmacılar da bu geleneksel yaklaşıma bağlı kalmakta, bunu savunmaktadırlar. Örneğin Sâbiî ilahiyatına ve kutsal metinlerine yönelik eserleriyle tanınan ve aynı zamanda Sâbiî bir din adamı, bir Ganzibra olan Brikha Nasoraia, Sâbilikte dinsel aidiyet açısından etnik-dinsel bir kimliğin esas olduğunu vurgulamakta ve “dışarıdan insanlar Manden (*Sâbiî*) olamaz ve bu nedenle diğer insanları dinlerine döndürmeye çalışmazlar” demektedir.³¹ Ayrıca Nasoraia, Sâbiî olmayanlarla evliliğin yasak oluşunun ve dışarıdan kişilerin Sâbililiğe kabul edilmemesinin nedeninin ilk insan Âdem’den günümüze kadar süregelen Sâbiîlerin saf neslinin korunması hassasiyeti olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre bunda asıl amaç nesilden nesle Mandenlere yani Sâbiîlere ulaştırılan saf bilginin, hikmet ve kurtuluş bilgisinin (*Manda*) muhafaza edilmesidir.

Mandenlerin Manden olmayanlarla evlenmeleri yasaktır ve din değiştirmeyi kabul etmezler. Dinleri dışındakilerle evlenmemelerinin sebebi, ‘Işık Güçleri’nden Âdem’e ve oradan da Manden nesillerine aktarılan saf bilgi soyunu korumak istemeleridir.³²

Sâbiî olmanın yalnızca Sâbiî bir anne ve babadan doğmuş olmakla mümkün olduğu ve Sâbililiğin dışarıdan ihtidaya kapalı olduğu kanaati, bir diğer Sâbiî araştırmacı Keyvan Abak tarafından da vurgulanmaktadır. Abak da Sâbiî geleneğini konu edinen doktora çalışmasında Sâbiî olmak için bu dinde doğmuş olmak gerektiğine dair “ortodoks” öğretiyi kendisinin de tanıklık ettiğine dikkat çekmektedir:

Bir araştırmacı ve kendim de bir Manden olarak bu bakış açısının geleneksel bir inanış olarak Mandenler tarafından güçlü bir şekilde benimsendiğine tanıklık ediyorum.³³

30 Nasoraia, *The Mandaean Gnostic Religion: Worship Practice and Deep Thought*, 52.

31 Nasoraia, *The Mandaean Gnostic Religion: Worship Practice and Deep Thought*, 11. (Çeviride parantez içi italik sözcük bize aittir). Ayrıca bkn. *aynı eser*, 106.

32 Nasoraia, *The Mandaean Gnostic Religion: Worship Practice and Deep Thought*, 37.

33 Abak, *Mandaism: Ancient Gnostic Religion; Living Religious Faith*, 46.

Bunun yanı sıra Abak, aşağıda tartışacağımız gibi Buckley ve Lupieri gibi bazı günümüz Sâbiîlik araştırmacılarının Sâbiîlikte bir zamanlar dışarıdan ihtida ve Sâbiî olmayanlarla evlilik olduğuna dair Sâbiî kutsal metinlerinde referanslar bulunduğu yönelik yaklaşımlarını da eleştirmektedir.³⁴

Sâbiîlikte seçilmişlik öğretisi bağlamında ihtidaya kapalı olmaya dair bu geleneksel tavra karşı son zamanlarda gerek Sâbiî cemaati içinden gerekse akademik çevrelerden bazı sorgulamalar yapıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda Buckley ve Lupieri gibi bazı bilim insanları yanında Sâbiî cemaati içinden sınırlı sayıda da olsa bazı kişiler Sâbiî kutsal metinlerinde yer alan birtakım ifadelerin en azından tarihin belirli bir döneminde Sâbiîliğin ihtidaya ve farklı din/inanç mensubu kişilerle evlilik yapmaya izin verdiği hususunda bir ihtimale imkân tanımakta olduğu kanaatini dillendirmektedir. Örneğin Buckley,³⁵ ihtida konusundaki Sâbiîlerin geleneksel anlayışları karşısında Ginza'daki şu pasajın bir delil olabileceğini tartışmaktadır:

Kötülere, putlara, suretlere tapınanlardan kendini uzak tut, onun dostu olma. Ancak onu seversen, ona karşı bir özlemin olursa Rabbinin sana verdiği kutsal yazıları, konuşmaları ve övgüleri dinlemesine izin ver. Eğer dinler, inanır ve yüce Işık Kralına, onu seven Tanrıya tanıklık ederse ona yaklaşın, sahip olduğunuz her şeyden iyiliği ona gösterin. Dinlemez, tanıklık etmez ve inanmazsa kendi günahlarından sorumlu olacaktır.³⁶

Bu metnin Sâbiî olmayanlara Sâbiî öğretilerinin anlatılabileceğine, onlarla yakın ilişki kurulabileceğine ve dışarıdan kişilerin de Sâbiî olabileceğine delil olabileceği tartışılmaktadır.

Lupieri de Ginza'da Manda d Hayye (Hayatın bilgisi) ile ilgili şu ifadelerin kurtuluşun “tüm insan oğluna getirildiğini” vurguladığı kanaatindedir:³⁷

Manda d Hayye kendisini Yudea bölgesinde ifşa etti. ... kendini tüm insanlara açıkladı ve onları karanlıktan ışığa, karanlıktan hayatın ışığına iletti.³⁸

Bu hususta tartışma konusu olan bir diğer metin ise Ginza Rabba'da Anuş Uthra ile ilgili bir anlatıdır:

O gider ve dünyanın kralı Paltus (Pilatus) yıllarında gelir. Anuş Uthra dünyaya Yüce Işık Kralının gücüyle gelir. Anuş Uthra hastaları iyileştirir, körlerin gözlerini açar, cüzzamlıları temizler, kötürümleri kaldırır, yerde sürünenleri yürütür, sağır ve dilsizleri konuşturur, ölüleri diriltir. Yahudiler arasından inananlar kazanır, onlara ölümü ve hayatı, karanlığı

34 Bkn. Abak, *Mandaism: Ancient Gnostic Religion; Living Religious Faith*, 46-49.

35 Bkn. J.J. Buckley, “Conversion and Other VIIIth Century Community Issues in Mandaism”, *Le Museon*, 121/3, 2008, 287.

36 Ginza Right, i, 15 (Lidzbarski, *Ginza*, 17).

37 E. Lupieri, *The Mandaeans: The Last Gnostics*, tr. C. Hindley, (Grand Rapids 2002), 145.

38 Ginza Right, v, 178-179 (Lidzbarski, *Ginza*, 181-182).

ve ışığı, yanışı ve doğruyu gösteri; hikmeti ve hakikati tebliğ eder. Yahudileri Yüce Işık Kralının adına döndürür.³⁹

Sâbiî kutsal metinlerinde Mşunay Kuşta'da mükemmel Sâbiî ptototipi olarak kabul edilen Adam Kasia'nın üç oğlundan (Hibil, Şitil ve Anuş) birisi olan Anuş,⁴⁰ burada bir kurtarıcı (*redeemer*) olarak insanlara doğruyu yanışı gösteren ve mucizeler gerçekleştiren bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinde Anuş Uthra'nın Yahudiler arasında hakikat mesajını yaymasına ve onlardan inananlar kazanmasına dair bu anlatının erken dönem Sâbiî geleneğinde ihtidaya yer verildiği konusunda bir delil olabileceği düşünülmektedir.⁴¹

Bir diğer tartışma konusu olan metin ise Draşya d Yahya, Kolasta ve Ginza gibi Sâbiî kutsal metinlerinde yer alan Meryey (Meryey) anlatısıdır.⁴² Bu anlatı en kapsamlı şekilde Draşya d Yahya'da yer alır. Buna göre Meryey, Yahudi olarak doğan fakat sonraları Yahya'ya tanıklık yaparak Nasuraların (Mandenlerin) inancına ilgi duyup bu inancı benimseyen bir kadın olarak anlatılmaktadır. Metne göre Meryey, gizliden gizliye Nasuraları dinlemek üzere evden çıkmakta ve bazen vaaz dinlediği yerde sabahlamaktadır. Bundan rahatsız olan Yahudiler, Meryey'in birisine âşık olduğu ve onunla birlikte olmak için evden ve mabetten uzaklaştığı dedikodusunu çıkarırlar. Oysa Meryey, Yahya'nın yanında yer almakta ve Manda d Hayye öğretisine iman etmektedir:

Yahya gece öğretir, Yahya gecenin akşamlarında. Yahya gece öğretir ve şöyle der: “Ben yalnız gidip dönmedim mi? Hangi peygamber benim gibidir? Kim benim derslerimi öğretir ve kim benim yüce sesimle konuşur?” Yahya böyle deyince iki kadın ağlar. Meryey ve Enişbay ağlar ve iki kadın göz yaşları döker.⁴³

Ben, Babil kralının kızı Meryey, Kudüs'ün kudretli yöneticilerinin kızıyım. Beni Yahudiler doğurdu, rahipler beni yetiştirdi. ... İç kapıları açtım ve dış kapıları açık bıraktım. Kraliyet pazarına gittim ve Rabbimin güneşi üzerime düştü. Sinagoga gitmek istedim ama yolum beni çadır evine götürdü. ... Kardeşlerim dersler öğretti, kız kardeşlerim nakaratlar söyledi. Sen, benim Hakikatte kardeşim beni uykudan kaldırdın. ... Sonra fiziksel babam geldi ve benim olmayan bir utancı üzerime yıktı. ... O şöyle der: Gelin, Yahudiliği terk eden ve efendisini sevmeye giden Meryey'ı görün. Gelin rengarenk kumaşları ve renkleri bırakıp efendisini sevmeye giden Meryey'ı görün. Altını ve gümüşü bıraktı efendisini sevmeye

39 Ginza Right, i, 29 (Lidzbarski, *Ginza*, 30).

40 Bkn. Nasoraia, *The Mandaean Gnostic Religion: Worship Practice and Deep Thought*, 117.

41 Bkn. J.J. Buckley, *The Mandaens: Ancient Texts and Modern People*, (Oxford University Press 2002), 44.

42 Bkn. Draşya d Yahya, 34-35 (C.G. Haberl, J.F. McGrath, (ed., tr.), *The Mandaean Book of John*, (Berlin: Walter de Gruyter 2020), 165 vd.); Ginza Right, xi, 332 (Lidzbarski, *Ginza*, 341); Kolasta, 149 (Drower, *The Canonical Prayerbook of the Mandaeans*, 129-130). Ayrıca bkn. Drower, Macuch, *A Mandaic Dictionary*, 270.

43 Draşya d Yahya, 20:18-21:4 (Haberl, Mc Grath, *The Mandaean Book of John*, 113).

gitti. Muskaları bıraktı türbanlı bir adamı sevmeye gitti. Meryey ona şöyle dedi: Tanrı nefret ettiğim kişiyi sevmemi yasakladı. Tanrı, efendimden, dünyadaki desteğim olan Manda d Hayye'den nefret etmemi yasakladı. Dünyada o benim desteğim ve Işık mekânında yardımcımdır. Yahudilerin ağızlarına toprak, rahiplerin ağızlarına küller dolsun.⁴⁴

Anlaşılabileceği üzere Meryey'le ilgili bu metinde Yahya'nın, inancını Yahudilere tebliğ ettiği ve Meryey örneğinde olduğu gibi Yahudiler arasından onun davetine uyanlar bulunduğu anlatılmaktadır. Sâbiîlerin hakikat peygamberi (*nbiha d kušta*), en büyük ve en son peygamber olarak niteledikleri Yahya'nın faaliyetlerine dair bu anlatıyı dikkate alan bazı araştırmacılar, bunun en azından Yahya döneminde dışarıdan Sâbiîliğe ihtidanın bir örneği olarak kabul edilebileceği kanaatinde oldukları.⁴⁵

Sâbiî olmayanlarla bu tarz ilişkiler konusunda tartışma konusu edilen bir diğer referans ise Sâbiî kutsal metinlerinden Alf Trisar Şualya'da yer alır. Sâbiîlerin “Sol halkıyla kendilerini özdeşleştirenler” ile evlilik yapmalarını konu alan bir metinde şöyle denilmektedir:

Baba'yı memnun edenler vardır Anne'yi memnun edenler vardır. Baba'ya adanmış olanlar Sağ'ın payına düşenlerdir, Anne'ye adanmış olanlar is Sol'un payına düşenlerdir. Onlar iki güçtür (*malkia*); biri Parsufa'dan doğmuş (ama) aşağıya düşmüştür, diğeri ise aşağıdan doğmuş (ama) yukarıya yükselmiştir. Sol Halkıyla kendilerini özdeşleştiren senin ırkının oğullarını kınamayın: ancak ne onların sapkın işaretiyle imza atın ne de çarpık yeminiyle anlaşma yapın. Onlardan eş (kadın) alın ancak onlara eş vermeyin.⁴⁶

Açıkça anlaşılabileceği gibi burada Sol Halkı'yla bütünleşmiş olanlardan kız alınabileceği, onların kadınlarıyla evlenilebileceği, ancak onlara kız verilemeyeceği belirtilmektedir. Genel olarak Sâbiî olmayanlara, putperestlere yönelik bir isimlendirme olduğu düşünülen Sol Halkı'yla evliliğe dair bu ifade de Sâbiîlikte ihtidanın ve Sâbiî olmayanlarla evliliğin imkânı bağlamında bazılarınca tartışma konusu edilmektedir.

Geleneksel olarak Sâbiîliğin dışarıdan ihtidaya izin vermediğini vurgulamakla birlikte Sâbiîlik üzerine çalışma yapan bazı araştırmacılar⁴⁷ bu örneklerden hareketle Sâbiîlikte ihtida tartışmalarını ele almakta ve sonuç olarak bunları en azından erken İslamî dönemde Sâbiî geleneğinde ihtidaya sıcak bakıldığına dair veriler

44 Draşya d Yahya, 34:1-51 (Haberl, Mc Grath, *The Mandaean Book of John*, 165-169).

45 Bkn. Buckley, *The Mandaens: Ancient Texts and Modern People*, 50-56; Lupieri, *The Mandaens: The Last Gnostics*, 152-153, 221.

46 Alf Trisar Şualya, Book II, Part IIIa, 20, (E.S. Drower, (tr.), *The Thousand and Twelve Questions*, (Berlin 1960), 201).

47 Buckley, *The Mandaens: Ancient Texts and Modern People*, 32. Burada Buckley, kendisinin Sâbiîliğe girip girmediğine dair bir soru karşısında Sâbiî olmadığına zira Sâbiîlikte buna izin verilmediğini vurguladığına dair bir anısını anlatır.

olarak değerlendirmektedirler.⁴⁸ Örneğin bu doğrultuda Buckley, Anuş Uthra anlatısıyla Meryey öyküsüne dair anlatıların Sâbiiliğin ihtidaya açık olduğuna dair delil olabileceğini savunmaktadır.⁴⁹ Benzer şekilde Edmondo Lupieri de Draşya d Yahya'daki Meryey öyküsünü Yahudilikten Sâbiiliğe geçişin bir örneği olarak ele almaktadır.⁵⁰ Diasporada yaşayan bazı Sâbiilerin de bu araştırmacıların yaklaşımlarına destek verdikleri bilinmektedir.⁵¹ Diğer taraftan ihtida ve dış evliliğe karşı çıkan Sâbiî araştırmacılar ise, yukarıda söz konusu edilen anlatıların Sâbiiliğin ihtidaya izin verdiğine bir delil teşkil etmediği kanaatindedirler.

Manden kutsal metinlerinin Manden olmayanların kendi inançlarına dönmelerine atıfta bulunmadığı, ancak yoldan sapan Mandenlere inançlarına dönme şansı vermeye çok açık olduğu açıkça görülmektedir.⁵²

Bu doğrultuda onlar yukarıda sözü edilen Ginza Right, i, 15'deki ifadelerin Sâbiî olmayanlara değil “yollarını kaybetmiş olan” Sâbiîlerle ilgili olarak onların yeniden kurtuluş mesajına çağrılmalarına yönelik olduğu düşüncesindedirler. Böylelikle onlar bu tarz ifadelerin bağlamından kopartılarak dışarıdan ihtidanın mümkün olduğu konusunda bir delil olarak gösterilmeye çalışıldığı kanaatindedirler.

Bundan başka Sâbiî yazarlar, Manda d Hayye'nin kendini tüm insan oğluna açıklamasına, Anuş Uthra'nın Yahudileri hakikat öğretisine döndürmesine ve Meryey'in Yahya'ya tabi olmasına yönelik anlatıların da iddia edildiği gibi Sâbiî kaynaklarının ihtidaya imkân tanıdığı anlamına gelmediği kanaatindedirler. Onlar tarafından bu anlatılar metin içindeki bağlamları dikkate alındığında hakikat mesajının Sâbiîlerle buluşturulması, özellikle de günahkâr Sâbiîlerin yeniden hakikat mesajıyla buluşturulmaları örnekleri olarak yorumlamaktadır. Buna göre bu anlatılarda söz konusu edilen Yahudiler (*yahutayya*) teriminin Sâbiî olmayanları değil Sâbiîlikten atılmış, günahkâr olanları kastettiği savunulmaktadır.⁵³ Onlara göre bu terim “hata yapmak, günah işlemek” anlamına gelen *hta* kök teriminden türetilmiştir⁵⁴ ve dolayısıyla Yahudiler terimi bu anlatılarda genel anlamda günaha

48 Bazı araştırmacılar ihtida konusunda Sâbiî kaynaklarında yer alan veriler dikkate alındığında, dışarıdan kişilerin Sâbiiliğe giremeyeceğine dair yaklaşımın Sâbiî kutsal metinlerinden Alf Trisar Şualya'nın derleniş sonrası söz konusu olduğu kanaatindedirler. Bkn. J.F. McGrath, “Reading the Story of Miriai on Two Levels: Evidence from Mandaean Anti-Jewish Polemic about the Origins and Setting of Early Mandaicism” *ARAM*, 2010, 583-592.

49 Buckley, “Conversion and Other VIIIth Century Community Issues in Mandaicism”, 286-288.

50 Lupieri, *The Mandaean: The Last Gnostics*, 150-153, 221.

51 Abak, *Mandaicism: Ancient Gnostic Religion; Living Religious Faith*, 46-47.

52 Abak, *Mandaicism: Ancient Gnostic Religion; Living Religious Faith*, 46.

53 Abak, *Mandaicism: Ancient Gnostic Religion; Living Religious Faith*, 47 n.20.

54 Yahutayya teriminin Sâbiî kutsal metinlerde geçişi ve *hta* kök teriminden türemiş olduğu konusunda bkn. Drower, Macuch, *A Mandaic Dictionary*, 184.

girmiş olan Sâbiîler için kullanılmaktadır. Onlar bu nedenle Draşya d Yahya'daki Meryey öyküsünde Meryey'in günahkâr bir Sâbiî olduğunun ve sonra günahlarından arınarak yeniden Nasuralar öğretisine döndüğünün anlatılmakta olduğunu düşünmektedirler.⁵⁵ Nitekim Meryey anlatısında Yahya'nın öğretisine kulak verip ona inanan Meryey'in "Babil kralının kızı" ve Yahudi olarak doğmuş olan şeklinde nitelenmesinin de dikkat çekici olduğuna vurgu yapmaktadırlar. Ayrıca Ginza'da "Yahudilerden çeşitli milletler ve halklar çıktı" şeklindeki vurguyla Meryey'le ilgili anlatıda Meryey'in kendisini "Babil kralının kızı" şeklinde tanımlamasından hareketle Yahutayya ve Babil terimlerinin genel anlamda doğru yolun dışına çıkmayı ve günahkarlığı ifade etmekte olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle Sâbiî araştırmacılar, Yahya döneminde gerçekleşen bu hadisede hakikat mesajından bir şekilde uzaklaşmış olan bir günahkarın yeniden hakikat mesajına dönmesi olayının anlatıldığı kanaatindedirler. Aynı durumun Ginza'da Enuş Uthra'nın Yahudiler arasında yaptığı faaliyetlerle buna bağlı olarak hakikat mesajıyla buluşan kişiler için de geçerli olduğu öngörülmektedir

Çağdaş Sâbiî araştırmacılar, Sâbiîliğin dış (Sâbiî olmayanlarla) evliliklere tamamıyla kapalı olduğuna dair geleneksel öğretiye de sıkı sıkıya bağlıdırlar. Bu doğrultuda onlara göre Sâbiî olmayanlarla evliliğin imkanına dair yukarıda zikredilen Alf Trisar Şualya'daki ifadeler de Sâbiî olmayanlarla evlenilebileceğinin delili değildir. Tıpkı Yahudiler teriminde olduğu gibi burada söz konusu edilen "Sol Halkıyla özdeşleşenler" ifadesi de Sâbiî olmayanları kastetmemektedir. Onlara göre Alf Trisar Şualya'da Sol halkıyla özdeşleşenlerden eş (kadın) alınabileceğine ancak onlara kız verilemeyeceğine dair ifadede söz konusu edilen Sol Halkıyla özdeşleşmiş olanlar bir şekilde hakikat mesajına mesafeli duran günahkâr Sâbiîlerdir. Dolayısıyla Sâbiîlere göre bu metin Sâbiî olmayanlarla evlilikten değil Sâbiî olmayanlarla karışıp onlarla özdeşleşen günahkâr Sâbiîlerle evlilik ilişkilerinden söz etmektedir.

Sâbiî geleneğinde ışık ve karanlıkla özdeşleştirilen Gnostik düalizmin birbirine zıt ve düşman prensipleri aşağıdaki alıntıda görüleceği üzere zaman zaman sağ ve sol, baba ve anne, Âdem ve Havva, gündüz ve gece gibi terimlerle ifade edilir:

Bak ve öğren! Karanlık ve ışık arasında bir birlik ya da anlaşma yoktur. Gerçekleşen ve gerçekleşmeye çalışan her şeyin farkında olmamıza rağmen aksine onlar arasında nefret, düşmanlık ve çekişme vardır. Zira karanlık ışığın düşmanıdır. Zira onlar sağ ve soldur; onlar yeryüzüne bağımlı olan can ve ölümsüz ruhtur. Onlar güneş ve aydır, gün ve gecedir, yeryüzü ve gökyüzüdür. Ayrıca onlar Âdem ve Havva olarak adlandırılabilir.⁵⁶

Bu bağlamda yukarıdaki alıntıda söz konusu edilen "Sol Halkı" düalizmin negatif kutbunda yer aldığı düşünülen ve yanlışın batılın peşinde olduğu kesimdir. Metinde

55 Bkn. Abak, *Mandaeism: Ancient Gnostic Religion; Living Religious Faith*, 47-48.

56 Alf Trisar Şualya, Book I, Part I, 142, (Drower, *The Thousand and Twelve Questions*, 46).

Sâbiîlerden, kendileri arasından bu kesimle karışmış, bunlarla özdeşleşmiş olan günahkarları dışlamamaları, evlilik hususunda gerektiğinde onlardan kız almaları ancak onlara kız vermemeleri istenmektedir. Cemaat arasında bu şekilde günahkâr olanlar dışında Sâbiî olmayan birisiyle evlenmenin ise Sâbiîliği terk etmek anlamına geleceğini düşünmektedirler.⁵⁷

3. Diaspora Yaşantısının İhtida ve Dış Evlilik Konusundaki Tartışmalara Etkisi

Sâbilikte ihtida ve dış evlilik konusunda tartışma konusu edilen metinler ve buna dair argümanlar dikkate alındığında Sâbiîlerin genel olarak ancak Sâbiî bir anne ve babadan doğmuş olmakla Sâbiî olunabileceğine ve dışarıdan evliliğin kesinlikle yasak olduğuna dair geleneksel öğretiye bağlı oldukları görülmektedir. Bununla birlikte son dönemlerde özellikle ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde diaspora yaşantısı süren bazı Sâbiîlerin zaman zaman ihtida, din değiştirme ve evlilik konusunda ana gövde Sâbiî geleneğinden farklı düşünceler serdettikleri dikkati çekmektedir. Bu doğrultuda onlar, Ginza ve Draşya d Yahya gibi kutsal metinlerden yukarıda ele aldığımız referansları da kullanarak Sâbiî inancının ihtidaya kapalı olmadığını ve soy olarak Sâbiî cemaati dışından kişilerin de Sâbiî inanç ve öğretilerini benimsemeleri durumunda Sâbiîliğe geçebileceklerini savunmaktadırlar. Özellikle ABD ve Avrupa’da küçük bir azınlık olarak yaşamlarını sürdüren Sâbiîler bu anlayışın cemaatin kendisini devam ettirmesi ve hayatta kalabilmesi açısından bir zaruret olduğu kanaatini paylaşmaktadırlar. Zira hem diasporada yaşayan Sâbiîler üzerindeki asimilasyon ve farklı dinlerin misyonerlik faaliyetleri bağlamındaki baskıları hem de zaman zaman bazı Sâbiîlerin Sâbiî olmayanlarla evlilik ilişkisi kurma istekleri onlara göre bu konudaki geleneksel Sâbiî anlayışının sorgulanmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu konuda gerek sosyal medya ortamında gerekse diğer platformlarda Sâbiîler arasında çeşitli tartışmaları yapıldığı bilinmektedir. Örneğin 2013’te Tarmida (din adamı) Yuhana Nashmi, internette yayımlanan “Sâbiî inancında güncel konular” başlıklı makalesinde ihtida ve dışarıdan evlilikler konusunda bunların mutlaka tartışılması gerektiğinin altını çizmekte ve şunları vurgulamaktadır:

Çeşitli nedenlerle başka bir inançtan biriyle evlenen pek çok genç Sâbiî vardır ve bu insanların çoğu inançlarını korumaya ve çocuklarının Sâbiî olarak kabul edilmesine karardır. Tarihteki baskılardan sonra Sâbiî toplumu kendini izole etti ve dışarıdan ihtidaya izin vermemek genel bir kabul haline geldi. Bu fikir dini bir kural olarak benimsendi. Ancak, ihtida konusunu bir şekilde tartışmamız gerektiğini düşünüyorum.⁵⁸

57 Bkn. Drower, *The Mandaean of Iraq and Iran. Their Cults, Customs Magic Legends and Folklore*, 1-2.

58 Y. Nashmi, “Contemporary Issues for the Mandaean Faith”, <http://www.mandaeanunion.com/history-english/item/488-mandaean-faith> (erişim: 01.12.2024).

Bu doğrultuda onlar, en azından Sâbiî erkeklerin Sâbiî olmayan bir kadınla gerektiğinde evlenmelerinin ve böylesi evliliklerden doğacak çocukların Sâbiî sayılmalarının mümkün olması gerektiğini dillendirmektedirler.

Diasporada yaşayan Sâbiîlerin ihtida ve dış evlilik konusunda geleneksel kabul dışındaki bu anlayışlarına başta Buckley olmak üzere bazı Sâbiî olmayan araştırmacılar da destek vermektedirler.⁵⁹ Bu kişiler Sâbiî tarihinde geleneksel olarak ihtidaya olumlu bakılmamasının sosyal tarihsel bir arka planının olduğunu, kabaca İslam egemenliği dönemine kadar ihtidaya sıcak bakan Sâbiîlerin İslam'ın egemen olduğu dönemde kendisini korumaya aldığı ve bu nedenle cemaatin içe kapanarak dış etkilerden mümkün olduğunca kapanmaya çalıştığı, böylelikle Sâbiîliğin yalnızca Sâbiî bir anne ve babadan doğumla mümkün olduğu şeklinde yaygın bir anlayışın cemaat arasında egemen olduğu düşüncesindedirler. Bununla birlikte onlar, özellikle farklı dinlerden bireylerle evlilik yapan kişilerin fiili bir sorun oluşturduğu ve bunun çözüme kavuşturulması gerektiği kanaatini paylaşmaktadırlar. Bir çözüm yolu olarak Sâbiîleri evlenen eşin Sâbiî olmak istemesi durumunda bu eşin Sâbiîliğe kabul edilebilmesi yönünde onları bir çıkar yol bulmaya teşvik etmektedirler.

Buckley Sâbiîliğe dair eserinde bir sohbet ortamında buna dair bir tecrübesini şöyle anlatır:

Bana birçok Sâbiînin aklından geçen bir soruyu soruyor: Sâbiî olmayan ama din değiştirmek isteyen mevcut ve müstakbel eşlerle nasıl başa çıkacaklar? Sâbiîler din değiştirmeyi yasaklar. Rahiplerin bir noktada yönetmelikleri değiştirmeleri, yeni kurallar koymaları gerekebileceğini öneriyorum. Bu önerim şüphe ve kafa sallama ile karşılandı. Ama Mamoon benimle aynı fikirde ve din adamlarının Sâbiî olmayan eşleri arındırmak için bazı sözler söyleyerek onları dine kabul edeceklerini hayal ediyor. “Arındırmak” için Arapça nazif ‘saf’ kelimesinden yola çıkarak bir kelime uyduruyor. San Diego’da öğrendiğim bu kelimeyi tanıyorum. Mamoon “safılaştırmak, arıtmak” der ve bu genel bir eğlenceyle karşılaşılır.⁶⁰

Böylelikle Sâbiîlik konusunda uzmanlaşmış olan bilim insanları genellikle Sâbiîliğin ihtidaya yer vermeyen bir din olduğu konusunda hemfikir olmakla birlikte, bazı araştırmacılar Sâbiî geleneğinde en azından belirli bir tarihsel dönemde ihtidaya ve cemaat dışı evliliklere izin verildiği görüşünü savunmaktadır. Her ne kadar geleneksel anlayışa aykırı olsa da bu örneklerden hareketle günümüzde âdeta yok olmak üzere olan Sâbiî cemaati için bunun farklı kesimlerden ihtidaya kapı aralamak suretiyle onlar için bir soluk alma vasıtası olabileceğini düşünmektedirler.

59 Bkn. Buckley, “Conversion and Other VIIIth Century Community Issues in Mandaism”, 286 vd.

60 Buckley, *The Mandaens: Ancient Texts and Modern People*, 123.

Sonuç

Sonuç olarak Sâbiîliğin ihtidaya ve dış evliliğe kapalı olan ve yalnızca soya çekimle Sâbiî olunabileceğine dair geleneksel yaklaşımı günümüzde de gerek Sâbiîlik konusunda uzmanlık düzeyinde araştırmalar yapan çeşitli Sâbiî araştırmacılar gerekse cemaatin kahir çoğunluğu tarafından kabul edilmektedir. Bununla birlikte özellikle diasporada yaşayanlar açısından yoğun sekülerizasyon ve asimilasyon baskısı altında olan Sâbiîliğin dışa kapalı bu yapısı nedeniyle âdeta yok olmak üzere olması ve özellikle ABD ve Avrupa’da Sâbiî gençlerin zaman zaman farklı çevrelerden evlilik yapma istekleri cemaati zorunlu olarak bu konularda bir çıkış yolu aramaya itmektedir. Her ne kadar tarihin derinliklerinde kalmış olsa da mitolojik öğelerle bezeli Anuş Uthra ve Meryey hikayelerindeki gibi anlatıların ihtidanın imkânı konusunda referans olarak kullanılabileceği önerilmekte ve böylelikle geleneksel yaklaşım dışında en azından farklı kesimlerden eşlerin ve böylesi evliliklerden doğan çocukların Sâbiî cemaatinden dışlanmasına dair aktüel sorunun çözümlenebileceği düşünülmektedir. Tüm bunlar dikkate alındığında gerek sınırlı da olsa Sâbiî cemaatinden bazı kesimlerce gerekse çeşitli Sâbiîlik araştırmacılarının Sâbiîlikte ihtidanın ve dış evliliğin mümkün olduğuna dair yürütülen güncel tartışmaların daha ziyade Sâbiî cemaatinin özellikle diasporada yaşadığı sosyal şartlardan ve karşılaştığı problemlerden kaynaklı olarak ele alındığı görülmektedir. Diğer taraftan cemaatin kahir çoğunluğunun bağlı olduğu geleneksel öğretisi ise Sâbiîliğin hem ihtidaya hem de dış evliliklere kapalı olduğunu savunmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Abak, K., *Mandaism: Ancient Gnostic Religion; Living Religious Faith*, (PhD Thesis), Flinders University Faculty of Education, Humanities and Law, 2018.
- Alıcı, M., *İşığın Elçisi Mani ve Gnostik Düşüncesi*, İstanbul: Divan 2018.
- Buckley, J.J., *The Mandaens: Ancient Texts and Modern People*, Oxford University Press 2002.
- , “Conversion and Other VIIIth Century Community Issues in Mandaism”, *Le Museon*, 121/3, 2008.
- Drower, E.S., *The Mandaean of Iraq and Iran. Their Cults, Customs Magic Legends and Folklore*, Oxford 1937.

- , (tr.), *The Canonical Prayerbook of the Mandeans*, Leiden 1959.
- , (tr.), *Haran Gawaita and the Baptism of Hibil Ziwa*, Vatican City 1953.
- , (tr.), *Diwan Abatur or Progress Through the Purgatories*, Vatican City 1950.
- , (tr.), *The Thousand and Twelve Questions*, Berlin 1960.
- Drower, E.S., R. Macuch, *A Mandaic Dictionary*, Oxford 1963.
- Gündüz, Ş., *The Knowledge of Life: The Origins and Early History of the Mandeans, and Their Relation to the Sabians of the Qur'an and to the Harranians*, Oxford University Press 1994.
- , *Sâbiiler Son Gnostikler*, (üçüncü baskı), İstanbul: Vadi 2016.
- Haberl, C.G., J.F. McGrath, (ed., tr.), *The Mandaean Book of John*, Berlin: Walter de Gruyter 2020.
- Lidzbarski, M., (tr.), *Ginza der schatz oder das grosse Buch der Mandäer übersetzt und erklärt*, Göttingen 1925 .
- Lieu, S.N.C., *Manichaeism in the Later Roman Empire and Medieval China A Historical Survey*, Manchester University Press 1985.
- Lupieri, E., *The Mandeans: The Last Gnostics*, tr. C. Hindley, Grand Rapids 2002.
- McGrath J.F. , “Reading the Story of Miriai on Two Levels: Evidence from Mandaean Anti-Jewish Polemic about the Origins and Setting of Early Mandaeism” *ARAM*, 2010.
- Nashmi, Y., “Contemporary Issues for the Mandaean Faith”, <http://www.mandaeanunion.com/history-english/item/488-mandaean-faith> (erişim: 01.12.2024)
- Nasoraia, B.H.S., *The Mandaean Gnostic Religion: Worship Practice and Deep Thought*, New Delhi: Sterling 2021.
- , “The Mandeans: writings, ritual and art”, G.W. Trompe, (ed.), *The Gnostic World*, Routledge 2018.
- Rudolph, K., *Gnosis: the Nature and History of an Ancient Religion*, tr. R. McL. Wilson, Edinburgh: T.&T. Clark 1983.